

بلاغت کاربردى (۱)

درس ۳۲

انواع قسره اعتبار «مقصود علیه» نزد شونده

وانگيره‌هاى قسره

استاد: سرکار خانم فرخى
آموزشيار: حسن شم آبادى

قصر از جهات متعدد تقسیم بندی‌ها انواع مختلفی دارد که در درس گذشته با دو تقسیم بندی آن یعنی قصر به اعتبار واقع و نفس الامر، و نیز قصر به اعتبار دو طرف آن آشنا شدیم.

در این درس ابتدا تقسیم بندی دیگری را برای قصر از جهت مقصور علیه نزد شنونده بیان می‌کنیم و مثال‌های زیبایی را از آیات قرآن خواهیم آورد. در ادامه وارد فصل سوم باب و قصر خواهیم شد و بعضی از انگیزه‌های قصر را بررسی خواهیم نمود.

ج) انواع قصر به اعتبار «مقصور علیه» نزد شنونده

قصر به اعتبار مقصور علیه در اعتقاد شنونده نزد متکلم (یا از روی علم یا از روی جهل یا از روی فرض) بر سه قسم تقسیم می شود:

۱. **قصر افراد**؛ در مواردی است که مقصور علیه چیزی باشد غیر از آنچه مخاطب معتقد است با مقصور علیه مشترک است و این قسم را به دلیل این که شرکت را نفی می کند قصر افراد می نامند؛ مثل «لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهٌ وَاحِدٌ»^۱ پس قصر «إله» در «إله واحد» برای رد کردن اعتقاد شرکت است. و مثل «وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ»^۲ یعنی پیغمبر گرامی اسلام (ص) تنها رسول است و همراه با رسالت صفت جاودانگی را ندارد؛ بنابراین شایسته نیست انسان معتقد باشد خدا و رسولش در صفت جاودانگی شریک هستند.

۲. **قصر قلب**؛ این نوع قصر در مواردی است که مقصور علیه چیزی باشد به جای آنچه مخاطب معتقد است که آن مقصور علیه است. و این مورد، به خاطر دگرگون کردن اعتقاد مخاطب، قصر قلب نامیده می شود؛ مثل «فَإِذَا جَاءَتْهُمْ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَذِهِ وَإِنْ تُصِيبُهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسَىٰ وَمَنْ مَعَهُ أَلَا إِنَّمَا طَرَّهُمْ عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ»^۳؛ زیرا آنان گمان کردند، بد شگونی آنها نزد موسی (ع) است و به خاطر همین، بد شگونی را به واسطه موسی (ع) می دانستند؛ پس خداوند اعتقاد آنها را دگرگون کرد (برای آنها آشکار نمود که خود آنها بد شگونند). و مثل «مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا»^۴؛ زیرا کفار معتقد بودند که رسول، نمی تواند بشر باشد و هنگامی که رسولان ادعای رسالت کردند گویا آنها نزد کفار ادعا کردند «انما نحن رسل لا بشر» و کفار حکم را برگرداندند و گفتند «انما انتم بشر لا رسل».

۳. **قصر تعیین**؛ هرگاه مقصور علیه چیزی باشد به جای چیز دیگری که مخاطب در اینکه این مقصور علیه است یا آن شک دارد و متکلم آن را مشخص کند به آن قصر تعیین گفته می شود؛ زیرا مقصور علیه را معین می کند و از حالت مردد بودن خارج می نماید؛ مانند «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» بنابر اینکه عامل «بسم الله» مؤخر از آن در تقدیر گرفته شود تا مقدم کردن معمول بر ابتدا، مفید قصر باشد.

البته در این آیه کریمه، اقسام سه گانه قصر (افراد، قلب و تعیین) جمع شده اند. «الدمیاطی» گفته است: معنای «بسم الله الرحمن الرحيم» این است که آغاز کردن تمام نمی شود مگر به کمک اسم خداوند متعال؛ پس این جمله از یک

^۱ مائده، ۷۳

^۲ آل عمران، ۱۴۴

^۳ اعراف، ۱۳۱

^۴ یس، ۱۵

سو ردّ کسانی است که معتقدند همان گونه که با اسم خداوند می توان کاری را آغاز کرد، با نام خدایان آن ها نیز می توان کارها را آغاز نمود و این «قصر افراد» است، و نیز در جمله ی «بسمله» ردّ اعتقاد کسانی است که معتقدند باید تنها با نام خدایان آن ها کار را آغاز نمود نه با نام خدای یگانه؛ مانند «دهریّه» که منکر خداوند متعال هستند. این نوع ردّ کردن را «قصر قلب» گویند. همچنین این جمله ردّ اعتقاد کسانی است که شک دارند باید کارها را با نام خدا آغاز کرد یا نام خدایان آن ها، و این نوع قصر «قصر تعیین» است.

علامه طباطبایی (ره) گفته است: همانا «قصر» در آیه زیر قصر افراد است: «إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ»؛ گویا مخاطبین گمان می کنند که ولایت عام است، هم شامل کسانی است که در آیه ذکر شدند و هم غیر آنها؛ پس این افراد را ذکر کرد تا انحصار حکم را برای این افراد برساند.

البته ممکن است این آیه را به گونه ای تفسیر و معنا کرد که قصر موجود در آن «قصر قلب» باشد.

قصر در آیه «وَإِنْ يَهْلِكُونَ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ»^۲ «قصر قلب» است؛ زیرا آنان گمان و خیال می کردند اگر مردم را از پیروی قرآن نهی کنند و آنان را از قرآن دور سازند قرآن را هلاک کرده و دعوت الهی را از بین می برند در حالی که خداوند ابا دارد از اینکه نورش خاموش شود بلکه اراده کرده نورش را کامل کند؛ پس کفار خود را هلاک می کنند و نمی فهمند.

الف) قصر افراد؛ در مواردی که مقصور علیه چیزی باشد غیر از آنچه مخاطب معتقد است، با مقصور علیه مشترک است

انواع قصر به اعتبار مقصور علیه نزد شنونده
ب) قصر قلب: در مواردی که مقصور علیه چیزی باشد غیر از چیزی که مخاطب معتقد است که آن مقصر علیه است

ج) قصر تعیین: در مواردی که مقصور علیه چیزی باشد به جای چیز دیگری که مخاطب در این که این مقصور علیه است یا آن شک دارد و متکلم آن را معین و مشخص می کند.

SCO۱:۱۴:۲۲

فصل سوم: «انگیزه های قصر»

هدف این فصل

هدف عمده این فصل، پی بردن به علت ها و انگیزه های قصر می باشد.
در آیات زیر دقت کرده و در انگیزه های قصر فکر کنید.

^۱ مائده، ۵۵

^۲ انعام، ۲۶

۱. «وَالْحَقُّ أَنزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ»^۱

۲. «يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ»^۲

۳. «وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَاهٌ وَاحِدٌ»^۳

۴. «إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ»^۴

انگیزهای قصر و جایگاه های آن

۱. استقرار کلام؛ تثبیت کلام در ذهن یا تثبیت واستقرار بیشتر؛ مانند «وَالْحَقُّ أَنزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ»^۵.

۲. مبالغه؛ مانند «يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ»^۶.

زیرا در این آیه به سبب معرفه آمدن مسند، فقیر بودن به خدای متعال، در مردم منحصر شده است در حالی که غیر آنها نیز به خدا محتاج هستند. لذا جواب هایی به این مطلب داده شده است، از جمله این که قصر در آیه شریفه برای مبالغه است. و علامه طباطبایی (ره) در ذیل همین آیه، در «المیزان» جواب هایی ذکر کرده است.

دو مورد از انگیزها و جایگاه های قصر
الف) استقرار کلام؛
ب) مبالغه.

SCO۲:۲۳:۵۴

^۱ اسرا، ۱۰۵.

^۲ فاطر، ۱۵.

^۳ مائده، ۷۳.

^۴ زمر، ۹.

^۵ اسرا، ۱۰۵.

^۶ فاطر، ۱۵.

چکیده

۱. انواع قصر به اعتبار مقصور علیه نزد شنونده: الف) قصر افراد؛ و آن در مواردی که مقصور علیه چیزی باشد غیر از آنچه مخاطب معتقد است، با مقصور علیه مشترک است؛ ب) قصر قلب: در مواردی که مقصور علیه چیزی باشد غیر از چیزی که مخاطب معتقد است که آن مقصر علیه است. ج) قصر تعیین در مواردی که مقصور علیه چیزی باشد به جای چیز دیگری که مخاطب در این که این مقصور علیه است یا آن شک دارد و متکلم آن را معین و مشخص می‌کند.

۲. گفته شده در «بسم الله الرحمن الرحيم» اقسام سه گانه قصر (افراد قلب و تعیین) جمع شده است؛ زیرا اولاً ردّ کسانی است که معتقدند با نام خدایان آن‌ها نیز می‌توان کارا آغاز کرد (قصر افراد)، ثانیاً ردّ کسانی است که معتقدند باید تنها با نام خدایان آن‌ها کار را آغاز کرد (قصر قلب)، ثالثاً ردّ کسانی است که شک دارند باید کارها را با نام خدا آغاز کرد یا نام خدایان آن‌ها (قصر تعیین).

۳. قصر در آیه شریفه «إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ...» می‌تواند قصر افراد یا قلب باشد.

۴. دو مورد از الگیزها و جایگاه های قصر که در این درس بیان شده عبارتند از: الف) استقرار کلام؛ ب) مبالغه.